

KORXONALARDA O'LCHASH VOSITALARNI SINOVDAN O'TKAZISHDA METROLOGIK XIZMATINING O'RNI

Badalov Nomoz Jo'raboevich

Jizzax politexnika instituti, dotsent vazifasini bajaruvchi

SHokirov Muxammad Abduraxmonovich

O'zbekiston milliy metrologiya instituti DM

Jizzax filiali, bo'lim boshlig'i

Annotatsiya: *O'lchash sohasida keng ko'lamda olib borilayotgan ishlar, o'lchash vositalarining katta miqdori ilmiy tadqiqotlar natijalarining ishonchliligini, texnologik va axborot jarayonlarini tekshirish va boshqarish tizimlarining samaradorligini, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tadbirlarni, tibbiy tashxislar to'g'riligini, energetik, transport tizimlari ishlarining xavfsizligini va moddiy boyliklarni hisobga olishni ta'minlagan holda insonlarga xizmat qilmoqda.*

Kalit so'z: *maxsulot, standart, metrologiya, resurslar, sertifikat, o'lchash, sifat, menejment, sifat tizimi, asbob-uskunalar, kalibrlash, xalqaro standartlar, o'zaro almashuvchanlik, xavfsizlik, raqobat.*

O'lchash vositalarining katta miqdori ilmiy tadqiqotlar natijalarining ishonchliligini, texnologik va axborot jarayonlarini tekshirish va boshqarish tizimlarining samaradorligini, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tadbirlarni, tibbiy tashxislar to'g'riligini, energetik, transport tizimlari ishlarining xavfsizligini va moddiy boyliklarni hisobga olishni ta'minlagan holda insonlarga xizmat qilmoqda. O'lchashlar doirasiga inson faoliyatining tobora ko'p ob'ektlari jalb etilmoqda, o'lchash vazifalari kengroq va xilma-xil bo'lib bormoqda. O'lchash texnikasi aniqligi, barqarorligi, tez harakat qilishiga qo'yiladigan talablar uzluksiz ortmoqda. O'lchashlar tabiatda amalda bo'lgan qonuniyliklarni ochgan holda atrofda moddiy olamni tavsiflaydi. Hozirgi vaqtda hech bir mutaxassis ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni sifatli tavsiflaydigan aniq o'lchashlarsiz tasavvur qilmaydi. Muammo qanchalik murakkab bo'lsa, uning echimida o'lchashlar tizimining ahamiyati shunchalik katta. Bugungi kunda o'lchashlar natijalari foydalanilmaydigan inson faoliyati doirasi yo'q. Ishonchli o'lchash axboroti xalq xo'jaligi boshqaruvining barcha darajada iqtisodiyot va tekshiruvning asosi bo'lib hisoblanadi, har qanday xalq xo'jaligi masalasining muvaffaqiyatli echimi, hox u energetikani, transportni yoki qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'lsin, bugun uni mustahkam metrologik poydevorsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Buning barchasi amaliy metrologiyada ham, qonunlashtiruvchi metrologiyada ham echiladigan masalalarning xilma-xilligiga, murakkabligiga va javobgarligiga sabab bo'ladi. O'zbekiston texnik jixatdan tartibga solish agentligi kompetensiyasiga tegishlidir. Standartlar, texnikaviy shartlar, metodik ko'rsatmalar, qonunlar, yo'riqnomalar, qoidalar va boshqalarni o'z ichiga olgan me'yoriy hujjatlar bilan

reglamentlanadi. O'lchash vositalari aniqligining me'yorlarini belgilash, o'lchash vositalarining me'yorlanadigan metrologik tavsifnomalarini tanlash, o'lchashlar usullarini tanlash va qonunchilik tartibidagi boshqa masalalarini ko'rib chiqadi. Metrologik qonunlar, qoidalar va me'yorlarni reglamentlovi yuridik va me'yoriy hujjatlar majmui qonuniy metrologiyaning ob'ekti bo'lib hisoblanadi. Respublikada o'lchashlar birliligi ta'minlanadigan kelishuv bo'yicha o'rnatilgan metrologik qoidalar, talablar va me'yorlarga amal qilishga erishilmoqda.

Korxonada metrologik xizmati idoraviy metrologik xizmatning asosiy bo'g'ini bo'lib hisoblanadi. Korxonada, tashkilot metrologik xizmatining asosiy vazifalariga o'lchashlar birliligi va talab etilayotgan aniqligini ta'minlash, korxonada, tashkilotda o'lchashlar, tekshirish va sinov texnikasi darajasini oshirish va takomillashtirish, korxonada, tashkilot faoliyatining barcha doiralarida metrologik ta'minotni tayyorlash va takomillashtirish bo'yicha ishlarni olib borish, ilmiy tadqiqotlar, loyiha, konstruktorlik va eksperimental ishlar samaradorligini oshirishni, texnologik jarayonlarning berilgan rejimlarini saqlab turishni ta'minlovchi o'lchashlar, tekshirish va sinovlarni bajarish vositalari va metodikalarining optimal nomenklaturasini aniqlash va rejali joriy etish, mahsulot sifatining ob'ektiv tekshiruvi, mehnat unumdorligini oshirish, moddiy va energetika resurslarini aniq hisobga olish va ulardan oqilona foydalanish, mehnatning xavfsiz sharoitlariga rioya etishni tekshirishdan iborat [1].

Korxonada, tashkilot metrologik xizmati ishlab chiqarishning metrologik ta'minoti holatining sistematik tahlilini o'tkazadi va uning asosida ishlab chiqarishning butun sikli metrologik ta'minotini takomillashtirish bo'yicha tashkiliy-texnikaviy chora-tadbirlar rejasiga takliflarni ishlab chiqadi. Korxonada, tashkilot metrologik xizmati o'lchashlar aniqligi me'yorlarini, o'lchash vositalari tavsifnomalarini, o'lchashlarni bajarish metodikasini, qiyoslash usullari va vositalarini reglamentlovchi standartlar va boshqa me'yoriy hujjatlarni joriy etishni tashkil qiladi. Korxonada metrologik xizmati korxonada tomonidan chiqarilayotgan mahsulotni ishlab chiqish, ishlab chiqarish, sinash va ishlatishni metrologik ta'minlash bo'yicha barcha ishchilarning ilmiy-texnikaviy va tashkiliy-metodik boshqaruvini amalga oshiradi. Korxonada metrologik xizmatning asosiy bug'uni hisoblanadi. Korxonada metrologiya xizmati korxonada rahbarining buyrug'i asosida tashkil etiladi va korxonada bosh metrologi tomonidan boshqariladi.

Korxonada va tashkilotlar metrologiya xizmatining asosiy vazifalari birliklar va talab qilingan o'lchashlar aniqligini ta'minlash, o'lchash texnikasining haqiqiyliigi va o'lchashlar darajasini oshirish, korxonada va tashkilotlarda sinov va nazoratni ta'minlash, korxonada va tashkilotlarning hamma sohalarida metrologik ta'minot haqiqiyliigi to'g'risida tayyorgarlik ishlarini olib borish, o'lchash vositalari va nazorat asboblari, o'lchash bixilliligini ta'minlashdan iboratdir [2].

Korxonada va tashkilotlar metrologik xizmati mahsulotning metrologik ta'minoti tug'risida tizimli taxlil olib boradi va bu ishlarning o'zagida butun ishlab chiqarish siklini metrologik ta'minoti ustida rejalar tuzib boradi. Korxonada va tashkilotlar metrologik

xizmati standart va boshqa me'yoriy hujjatlardan to'g'ri foydalanishni tashkillashtirib boradi, o'lchash vositalarning xarakteristikasi o'lchashlarni bajarish usullari, qiyoslash usullari va vositalarini to'g'ri qo'llanishi ustida ishlab boradi. Korxonada metrologik xizmati quyidagilarni mujassamlashtiradi ilmiy-texnik va tashkiliy, metodik rahbariyat tomonidan va ishchilarni ishlarini metrologik ta'minotini ta'minlash. Korxonada mahsulotning ekspluatatsiyasi, sinashlarni qayta ishlashni to'g'ri tashkil qilishni mujassamlashtiradi. Korxonada bosh metrologining xizmati quyidagilar mahsulotning yaroqsizligi sabablarini aniqlash taxlilida qatnashish, ishlab chiqarilmagan xom ashyo sarfini aniqlashda material, energiya va boshqa yo'qotilishlarni aniqlashda, o'lchashlar bilan bog'liq ishlarda, sinash va nazorat o'lchash operatsiyalari bajarilishida qatnashish singari vazifalari kiradi. Bulardan tashqari bosh metrolog xizmati ishlab chiqarishda o'lchashlarning aniqligini ta'minlash vazifasini ham bajaradi [3].

Korxonada metrologik xizmati o'lchash vositalarining yuqori metrologik ta'minoti, ularning metrologik attestatsiyasi, o'lchashlarni bajarish metodikasining attestatsiyasi, odatdan tashqari hollarda ishlab chiqarishni boshqa tashkilotda tashkil qilganda o'lchash usullari va vositalari vazifalarini ishlab chiqish. Korxonada bosh metrologining yana bir vazifasi korxonada o'lchov vositalarining birxilligini ta'minlash, namunaviy o'lchov vositalarini saqlash va ularni ishga yaroqlik holatda ushlab turish o'zbekiston texnik jixatdan tartibga solish agentligi ixtiyoridagi xududlarda idoraviy maxkamaviy nazoratni amalga oshirish, idoraviy nazoratni amalga oshirishda sxemalarni ishlab chiqish, idoraviy nazorat, grafiklarni ishlab chiqish va xududiy boshqarmalar bilan kelishish. Mavjud o'lchov vositalarni davlat nazoratiga taqdim etish muxim xisoblanadi. Ishlab chiqarish jarayonlarning har bir bosqichini nazorat qilish, o'lchov vositalarining qo'llanilishi va holatini nazorat qilish, sinov va nazorat qilish, o'lchashlar metodikasi bajarilishi to'g'riligini butun metrologik jarayonlarni korxonaning har bir bo'limi ko'rinishida nazorat qilish zarur[4].

Respublika metrologik xizmatining rivoji ostida idoraviy metrologik xizmatlarning kuchaytirilishi, ularning son va sifat sohasida o'sishi O'zbekiston texnik jixatdan tartibga solish agentligi tomonidan metrologik xizmat va nazoratni boshqarishda huquq va erkinliklar berilishi yotadi, ya'ni korxonada va tashkilotlar metrologiya xizmatining asosiy vazifalari birliklar va talab qilingan o'lchashlar aniqligini ta'minlash, o'lchash texnikasining haqiqiyliги va o'lchashlar darajasini oshirish, korxonada va tashkilotlarda sinov va nazoratni ta'minlash, korxonada va tashkilotlarning hamma sohalarida metrologik ta'minot haqiqiyliги to'g'risida tayyorgarlik ishlarini olib borish, o'lchash vositalari va nazorat asboblari, o'lchash birxilliligini ta'minlash muxim.

FOYDANILILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Juraboevich B. N. Products in Manufacturing Enterprises the Essence of Quality Management //International Journal of Development and Public Policy. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 117-118.

2. O'g B. O. N. et al. THE ROLE OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEM IN INCREASING PRODUCT QUALITY IN ENTERPRISES //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 228-233.

3. Бадалов Н. Ж., Бердимуродов Г. Т., Бадалов У. Н. СИФАТЛИ МАХСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИЛИШИДА СИНОВ ВА ЎЛЧОВЛАРНИНГ АХАМИЯТИ //Ижтимоий Фанларда Инновация онлайн илмий журнали. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 101-106.

4. Бадалов Н. Ж., Бадалов У. Н. КОРХОНАЛАРДА МАҲСУЛОТЛАР СИФАТИНИ БОШҚАРИШНИНГ АСОСИЙ ФУНКЦИЯЛАРИ //Academic research in modern science. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 38-45.